

Gabriel Seguí Trobat

POESIA I IMMIGRACIÓ A MALLORCA

Aquesta és una de les peces fonamentals del poema, perquè Santandreu reprèn a Mallorca la denúncia d'Hernández. Cap dels poemes restants no tracta mai des d'aquest angle el tema de la llengua i els immigrants. No hi apareix aquesta comunió cultural revolucionària.

Des d'aquesta perspectiva, Santandreu assaja d'objectivar per als immigrants l'estat d'opressió que pateixen (v 29), conscienciar-los del seu esclavatge secular. Aquest, es manifesta sempre en l'alienació (incapacitat intel·lectual de revolta) dels oprimits, enganyats històricament pels opressors, que els prometen paradisos futurs (v 34-35).

En aquest sentit, la immigració és presentada com un deportació (vv 36.62) semblant a la dels esclaus negres. Són «reis de burles» (v 66), és cert, però també hom destapa les seves nafres, conseqüència de la pèrdua de sentit crític: panxacontents (vv 36.45), covards (v 69), il·lusos (v 73) i, el que és pitjor, s'han cregut que han nascut per esser humiliats, que l'esclavatge que els ve d'avior és intrínsec.

De tota manera, el que és especialment important és que es destrueix aquí el mite de la Mallorca idíl·lica, ideologia ben present en molts que arriben a Mallorca, en la qual són forasters per mor de la llengua i de la cultura —desarrelats, tanmateix— per millorar el seu status de vida, ja que l'Illa és també per a ells lloc d'exploració i d'alienació (49.50). En aquest indret, doncs, se'ls reproduïxen tant els dominadors com els seus mètodes, això sí, sota noves formes i paranys. Els llops es vesteïxen d'ovelles, però els pobres continuen a esser, com el Servent de Jahvè, figura veterotestamentària subjacent en tot el poema, justos perseguïts i humiliats.

Jaume Santandreu, com un Miquel Hernández de Mallorca, fent de «veu dels qui no tenen veu», posa tot l'accent del seu crit a alliberar-los dels atavismes i els complexos, a recordar-los, en definitiva, que són homes que necessiten recuperar la seva dignitat (vv 81-85). I la seva cultura els és instància crítica, perquè també són pobres d'esperit.

Un memorial de greuges de Miquel Àngel Riera

Si Jaume Santandreu és un cas singular entre els poetes que tractam per la seva coneixença directa dels problemes de la immigració, Miquel Àngel Riera ho és perquè fa de l'amor i de la bellesa de l'home el centre de tota la seva poètica. Des d'aquesta perspectiva, pot semblar estrany que Riera davalli a fer «poesia social». Ara bé, el poema que comentam està inclòs en *Paràbola i clam de la cosa humana* i, d'entrada, és ben interessant la dedicatòria d'aquest llibre: *Al més travessat i dolorós dels meus vicis: el poble català, enmig del qual vaig néixer, visc i esper, un dia, si la meresc, trobar la pau per bé morir. Dins ell a Tu que em dones prous motius per fer-me preferir aital ciutadania. Tota la llum que sé, de tu m'arriba.*

Així, doncs, aquest *Tu* que representa Nai, l'objecte de la seva poesia amorosa, està indissolublement unit a la sort del seu poble. Vet ací que hem de llegir aquest poema en clau humanística i antropològica.

Com en els altres poemes de *Paràbola i clam de la cosa humana*, Riera s'adreça a un col·lectiu, en aquest cas els pobles de parla castellana, talment ho recorda Pere Rosselló,⁷ als immigrants concretament, però també a cadascun dels seus membres, en un esforç de personalització i de diàleg particularitzat. Aquest memorial de greuges s'eleva des del «deixau-nos esser qui som» (v 40), que recorda molt bé el «siau qui sou» de Costa i Llobera. És particularment interessant el comentari de Miquel Dolç a aquest lema: «No sabem si el poeta de Manacor havia recordat, en formular-lo, l'apotegma de l'horaciana de Miquel Costa: «Siau qui sou». Però, així i tot, només es tractaria d'un rampell inicial, fortuït, que hauria fornit a Miquel Àngel Riera l'oportunitat de sotmetre aquella admonició a una ampla paràfrasi, on tots els elements de la individualitat són viets a través d'una àntica precisió, seguint inelentament

posició entre «terra» (v 18) i «poble» (v 19); i l'esmicolament de la llengua i dels costums nostrats (vv 22-26).

Davant aquesta realitat, el poeta, que se sent profundament lligat a la seva terra, s'erigeix en defensor desesperat d'aquesta; ho expressa d'una manera llampanant Miquel Dolç: «ell se sent, en un indret memorable, una simple parcel·la d'aquesta terra marinera meva/a la qual visc arrapat/com un vell esbatzer. Bellíssima fe de naixement i de creixença. Però d'aquest nivell estant, ni massa humil ni massa soberg, el poeta defensa com un fera acorralada, i si es presenta el cas a dentegades, els seu cos, la seva prada, el seu amor, la seva vida, la seva paraula, la seva ràbia, fins i tot el seu *planter de les fams*».⁹ En definitiva, Riera lluita contra els qui no permeten que el nostre poble sia amo del seu propi destí.

En aquesta avinentesa, la poesia adquireix un especial relleu, es converteix en paraula militant a favor del bàndol contrari del de Jaume Santandreu. Són importants els verbs de llengua que són usats en el poema: «dic» (v 6), «deman» (v 27) i , sobretot, «reclam» (v 20), situat precisament al vers central de la composició i que per aquesta circumstància esdevé la seva peça fonamental. Riera fa de la paraula la principal eina de lluita a favor de la dignitat de l'home que viu encastat, «arrapat» en el seu poble. Lluita contra aquest passat fet de «memòria d'espases» no amb sang, sinó amb el «mot vocat» (v 21).

Enfront de tots els altres poetes comentats, Riera descobreix que el camp de batalla contra una de les conseqüències de la immigració, la destrucció de la identitat de Mallorca, és precisament la nostra parla.

Assaig de conclusions

La primera premissa que posàvem en començar aquest treball era que el seu tema, *poesia i immigració a Mallorca*, ha tingut poc tractament al llarg del segle XX per part dels nostres poetes. Aleshores, cal demanar-se per què precisament ha estat tocat el nostre tema. Sens dubte, ens pot ajudar a donar una explicació satisfactòria la consideració del particular context sociolingüístic dels poemes. En efecte, el poeta s'enfronta amb un medi en el qual el català encara pateix persecució, no solament com a símbol nacional, sinó també com a simple mitjà de comunicació. Així, quan adopta el català com a mitjà de la seva obra forçosament adopta també un positura política. Per això, i depenent del seu grau de conscienciació nacionalista, reacciona davant un fenomen que té tots els trets d'esser una nova operació de matar la llengua. D'aquesta manera, som essencialment davant un tractament del problema neta-ment polític, perquè respon a la reacció enfront d'un agressió a la llengua de caire polític, la *sagrada unidad de España*.

Els poetes que hem analitzat, a part de Joan Alcover, l'estudi del qual ja hem justificat, consideren els immigrants com a elements estranys, aliens, a Mallorca, com n'és prou explícit el qualificatiu de *foraster*. És cert, d'altra banda, que Jaume Pomar no l'usa directament, però, just pel fet de dedicar el seu poema a un que té el nom i els llinatges castellans, ja ho fa implícitament. Tampoc el contingut de la composició de Miquel Angel Riera no el necessita.

Aquesta coincidència suposa una distinció entre els mallorquins i els nouvinguts (l'origen del quals és sovint localitzat geogràficament: Múrcia-Andalusia-homes del Sud), en la perspectiva del seu rebuig pel poble mallorquí mateix, però amb matisos diversos: estrangers (Huguet), oprimits (Barceló-Pomar-Santandreu), anihiladors de la llengua i de la cultura (Riera); fins i tot amb tractaments diversos: botxins (Huguet-Riera), víctimes de la seva sort (Barceló-Pomar-Santandreu). Uns els posen en el bàndol dels opressors, altres en el dels oprimits.

Una altra característica de tots aquests poetes, llevat de Bartomeu Barceló (1888-1973),

del compromís revolucionari, però tots dos insistint en la seva dignitat personal i en la seva condició de preferits de Déu.

Potser també cadascun d'aquests poetes es refereix a un tipus d'immigrant diferent, com, per exemple, Pomar pensa en els obrers oprimits, Santandreu en els marginats, Riera en els funcionaris o militars...

Finalment, sense comptar Jaume Pomar, tots provenen de foravila, de pobles amb poca presència d'immigrants (Felanitx: Barceló; Manacor: Riera-Santandreu; Campos: Huguet), cosa que els col·loca en connexió ben directa amb un sector del nostre poble que conserva ben viva la llengua i és ben conscient de la seva identitat.

No és menys important, però, intentar esbrinar les causes per les quals la majoria de poetes deixaren de banda la immigració. En aquest sentit, llevat dels poetes de l'Escola Mallorquina, hi ha tres grans blocs d'absències ben significatives: d'una banda, els poetes de la postguerra —segons la terminologia de Manuel Sanchis Guarner—,¹⁰ entre els quals destaquen Blai Bonet, Miquel Dolç, Josep Maria Llompart, Llorenç Moyà i Jaume Vidal Alcover, malgrat que molts d'aquests encara escriuen; d'una altra, molts dels poetes dels anys 60-70, com Miquel Bauçà, Guillem Frontera, Josep Albertí, Bernat Nadal i Damià Pons, explorats per Joan Mas i Vives.¹¹

Finalment, bona part dels preveres que han conreat la poesia, excepte Bartomeu Barceló Tortella i Jaume Santandreu, com Bartomeu Bennàssar, Francesc Bonafè, Bartasar Coll, Joan Francesc March i Pere Orpí, entre els més importants.

Des d'aquesta perspectiva, hom pot parlar de l'oblit —més disculpable en els poetes del primer bloc, perquè la immigració comença pels volts dels anys 60, quan ja tenien endegada la seva obra— d'un aspecte de la realitat tan aclaparador com són els milers de peninsulars que vingueren a Mallorca. En els dos blocs darrers, sobretot en el segon, és probable que la lluita política antifranquista de finals des 60 i principis dels 70 hagués centrat de tal manera la seva atenció que, malgrat la seva vocació social, el problema de la immigració no deixàs d'esser un aspecte més de l'agressió contra el nostre poble i, per això, devia entrar en la vindicació global dels nostres drets.

Quant als poetes capellans, Baltasar Coll —de producció ben migrada a pesar d'haver obtingut el premi Ciutat de Palma 1956— s'insereix en la poesia idíl·lica continuadora de la de Maria Antònia Salvà i per tant el tema fuig bé del seu interès. Francesc Bonafè, fa una poesia marcada per l'encontre de l'home amb Déu dins la natura, d'arrel franciscana, i segueix, en certa manera, la tònica general de l'Escola Mallorquina. Joan Francesc March, representa, per la seva poesia intimista, però de connotacions pacifistes i civilistes, un estadi intermedi entre aquests dos i els altres. Finalment, Bartomeu Bennàssar i Pere Orpí usen la poesia com a expressió de les seves inquietuds ministerials i existencials, en un moment de canvi profund en l'Església per causa del concili Vaticà II, tot i que Bennàssar insisteix molt en el compromís social del cristià.

Per altre costat, la influència del marxisme i de les coades de l'existencialisme des del maig del 68 ajudaven a parar més atenció als problemes d'un subjecte atrapat dins les contradiccions del sistema que l'empresonava i l'alienava —cal tenir en compte que un dels lemes de la revolta era *la imaginació al poder*—, que a una massa d'individus que acabava d'arribar, sense que els poetes tinguessin la nostra perspectiva històrica a l'hora de fer balanç de les conseqüències que suposaren per a la nostra terra, tant socialment com econòmica, i, molt menys, dels efectes de la immigració per als seus propis protagonistes.

En tot cas, no es tracta de cercar responsabilitats ni culpes; simplement d'intentar desenterrar de la nostra memòria col·lectiva un tema tan punyent i encara tan actual, per mirar de

Andalusos amics,
mirau que, novament,
la llosa dels esclaus
us capola els ossos.
Us fermen els mateixos
esclafadors de sempre.
Us cacen amb miralls
de fortunes futures,
i us deporten contents,
com animals de càrrega.
Engrillonats al clau
d'un feudalisme nou,
cabalment, com abans,
seguíu lletant amb sang
-la vostra sang cansada-
oliveres de marbre.

Andalusos amics,
no us engateu d'engany.
Escorxau tots els forros
de vostra vida nova
i, a teixit descobert,
palpareu com Mallorca
sols muda el panorama.
Vostra espina dorsal
és la mateixa falç
revinclada de sempre
i les vostres suors
atropellades pasten,
com sempre, el pa pels altres.
Aquests altres que són
els mateixos de sempre,

I a vosaltres
que a tot quant mirau
hi deixau impresa la vostra cara d'haver arribat
i duis esmolats els moures
per la pedra llisa de les llunyanies,
us dic, amb un tremolor
de la grossor d'un puny sacsant cada lletra;
respectau el que som,
també vosaltres.
Veni de terres de conqueridors
i us veig saltar els murs de pedra seca, baixos
com un cancell, que volten
aquesta terra marinera meva

encara que canviïn
el nus de la corbata.

Andalusos amics,
forasters de Mallorca,
mascles enlluernats
per les femelles nòrdiques,
fams sadolles de sobres,
reis de burles vestits
amb l'escarni opulent
de les servituds noves,
capons agallinats
a l'hora de cantar
les veritats a l'amo,
enyorança d'un vi
que somniau que espera
damunt la vostra taula
Andalusos amics,
us conjur per la sang
màrtir dels vostres avis.
Jo us retorn la veu
estremida dels vostres
poetes que mai callen;

-«Andalusia altiva,
per què no pariu l'hora,
definitiva i brava,
d'escapullar el mite
de vostra testa esclava?».

(Jaume Santandreu, *Nu*, Manacor 1972)

però no poble amb nosaltres,
jo us reclam, erecte al centre
d'aquest dematí del mot vocat,
que tireu a la mar d'una vegada
aquesta agulla de mirar amb mal ull
que duis per on anau com un fitora
per enclavar-nos la llengua,
el tranc i la paraula.
Us deman
que deixeu a cura nostra
el planter
de les fams i els fàstics
que ens deixondeix
o potser ens dóna son
sentir
tot amarant-nos els ossos.
Deixau-nos pastar el nostre pa,
després menjau-ne.
Ompliu-nos el carrer, però no el poble.
Contemplau el país
sense sagnar-lo.
Deixau-nos ser qui som.

(Miquel Àngel Riera, *Tots els poemes*, Barcelona 1985)

1. Madrid 1856-1935. Enginyer i polític que va esser governador de Mallorca entre 1899 i 1900. Va tenir una gran relació amb els elements regionalistes illencs i participà assíduament en la tertúlia de Joan Alcover.
2. Aquesta visió concorda amb tota una tendència historiogràfica, un dels representants de la qual és Mn. Alcover, que vol fer un pont entre la baixa romanitat i la conquesta, on l'època musulmana és un apèndix negatiu i circumstancial.
3. Citats per Enric Balaguer i Pascual, en la seva introducció a *Dinou poetes dels seixanta*, L'Estel, 3/4, València 1987, 23.
4. Ogino Knaus és el nom d'un conegut científic que propugnava un sistema de regulació natural de la natalitat que tenia nombroses deficiències.
5. Cfr. MAS I VIVES, Joan *Del realisme narratiu a la diversitat actual: dues generacions de poetes mallorquins (1960-1975)* Randa 13 (1982), 90-99.
6. o.c. a79.
7. ROSSELLÓ, Pere. *L'escriptura de l'home. Introducció a l'obra literària de MIQUEL ÀNGEL RIERA*, p 45.
8. DOLÇ, Miquel. *Pròleg a Paràbola i clam de la cosa humana* (1974)
9. DOLÇ, Miquel l.c.
10. *Els poetes insulars de la postguerra*, Palma 1951.
11. *Del realisme narratiu a la diversitat actual*, Palma 1982.